

Małgorzata Dobrowolska

Działalność Piotrkowskiego Oddziału Rosyjskiego Towarzystwa Dobroczynności w Królestwie Polskim w latach 1868-1914

Piotrkowskie Zeszyty Historyczne 6, 341-351

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Małgorzata Dobrowolska

DZIAŁALNOŚĆ PIOTRKOWSKIEGO ODDZIAŁU ROSYJSKIEGO
TOWARZYSTWA DOBROCZYNNOCI W KRÓLESTWIE POLSKIM
W LATACH 1868–1914

W dniu 1/13 stycznia 1867 r. wszedł w życie ukaz z dnia 19/31 grudnia 1866 r. o nowym podziale administracyjnym Królestwa Polskiego na gubernie i powiaty¹. Zgodnie z nim do życia powołana została gubernia piotrkowska, a Piotrków stał się wówczas jej centrum, w którym zlokalizowano najważniejsze urzędy gubernialne włącznie z Rządem Gubernialnym. Dzięki takiemu nagromadzeniu instytucji i napływowi znacznej liczby urzędników carskich pod koniec lat 60-tych zauważalny jest rozwój demograficzny miasta. Ludność napływowa to w większości Rosjanie, wyznawcy prawosławia, których liczba w latach 1867-1871 zwiększyła się jedenastokrotnie².

Ludność rosyjska starała się odnaleźć w nowych warunkach, tworzyła różnego rodzaju instytucje, poprzez które scalała się wewnątrznie a zarazem oddziaływała na społeczeństwo piotrkowskie. Jedną z takich instytucji był powołany do życia w maju 1868 r. Piotrkowski Oddział Rosyjskiego Towarzystwa Dobroczynności w Królestwie Polskim³. Był on jedną z kilkunastu placówek tegoż towarzystwa, powołanego do życia przez władze zaborcze⁴. Od początku swego istnienia prowadził ożywioną działalność na rzecz osób poszkodowanych przez los, głównie wyznania prawosławnego. Co roku przekazywano społeczeństwu sprawozdanie z rocznej działalności w urzędowej gazecie „Petrokowskoje Gubernialnyje Wiedomosti”, a w późniejszym czasie w odrębnych broszurach – otcietach. Dzięki tym źródłom dowiedzieć się można o charakterze i zakresie działalności tej organizacji. Dodatkowymi źródłami, z których można uzyskać informacje są dokumenty znajdujące się w Archiwum Państwowym w Łodzi i w Piotrkowie Trybunalskim.

Towarzystwo sprawowało między innymi pieczę nad przytułkiem św. Zofii, tj. ochronką dla dzieci prawosławnych. W artykule zostanie ona potraktowana jako integralna część Towarzystwa, a sprawozdania z jej działalności będą się łączyć z rocznym

¹ Archiwum Państwowe w Łodzi (dalej APŁ), Kancelaria Gubernatora Piotrkowskiego, sygn. 1.

² J. J a n c z a k, *Ludność [w:] Dzieje Piotrkowa Trybunalskiego*, red. B. Baranowski, Łódź 1989.

³ *Pamiętna Kniżka Petrokowskiej Guberni za 1889 god*, s. 17.

⁴ Archiwum Akt Nowych, Komitet Rosyjski w Polsce, sygn. 1. Rosyjskie Towarzystwo Dobroczynności w Królestwie Polskim działało na podstawie ustaw z dnia 6 maja 1866 r. i 19 lipca 1869 r.

bilansem z działalności towarzystwa i z organizowanymi na jego rzecz loteriami.

W czasie od 1 maja 1872 do 1 maja 1873 r. do Towarzystwa należało 42 rzeczywistych członków i 17 ofiarodawców. Na jego konto wpłynęły w tym okresie między innymi pieniądze z organizowanych loterii – alegrii (prawie 890 rubli) oraz, dwóch spektakli, które odbyły się 1 lutego i 21 kwietnia 1873 r. (450 rubli). W sumie na koncie towarzystwa znalazło się 3187 rubli 84 kopiejki. Z tej sumy wydano 702 ruble, które przeznaczono na żywność dostarczoną przez rotmistrzowy kocioł Piotrkowskiego Gubernialnego Batalionu niektórym uczniom piotrkowskiej prawosławnej szkoły oraz na odzież i obuwie dla tych dzieci. Wysłano także z tego 30 rubli do Petersburga na przejazd dla opiekunki, która miała kierować działalnością planowanego już wówczas przytułku dla dzieci prawosławnych w Piotrkowie⁵. Otworzono go w dniu 17 września 1873 r. ze środków Piotrkowskiego Oddziału Rosyjskiego Towarzystwa Dobroczynności, a nadano mu imię św. Zofii. Ustawę jego zatwierdził hr. Berg, pokojowy namiestnik kraju w dniu 18 maja 1873 r., a dnia 6 czerwca 1873 r., po dyskusji przeprowadzonej w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i po wstawiennictwie Rosyjskiego Towarzystwa Dobroczynności zezwolono na założenie przy piotrkowskim przytułku jednego stypendium im. Andrzeja Wikientiewicza Płodowskiego. Na opiekunów wybrano Nikołaja Iwanowicza Sorokina i Natalię Stanisławowną Kierzelli, którzy z pełną gotowością przyjęli na siebie zarządzanie nim. W dzień otwarcia przyjętych zostało 13 dzieci, a na koniec roku było ich już 16, po połowie dziewczynek i chłopców. Dla bliższego nadzoru nad podopiecznymi przyjęto nadzorczynię Zapolską za roczne wynagrodzenie 250 rubli. Leczenie dzieci wzięł na siebie bezpłatnie dr Stryżewski, pracujący przy pocztowej kontroli. Przytułek został ulokowany w cerkiewnym domu postawionym dwa lata wcześniej. Feldmarszałek hr. Berg, po wstawiennictwie gubernatora piotrkowskiego, zatwierdził jego plan przebudowy, dzięki któremu oddzielono dla przytułku 8 osobnych pomieszczeń, 4 na parterze wychodzące na ulicę i 4 w suterynach. Zewnętrzne pomieszczenia, duże i słoneczne, przeznaczone były dla dzieci, natomiast niższe na kuchnie, jadalnie i pokój dla służby. Do dnia otwarcia wydano na początkowe urządzenie, tj. zakup bielizny, odzieży, obuwia, 201 rubli. Placówkę tę wspomagali finansowo niektórzy kupcy i fabrykanci z Łodzi: Schajbler, Matijs, Albrecht, Rapaport i inni. W ciągu pierwszych 105 dni, tj. od 17 września do 31 grudnia 1873 r. na działalność przytułku wydano 400 rubli. Wynika z tego, że w ciągu jednego dnia wydano 3,81 rubla, a na każde dziecko 24,5 kopiejki. W ciągu całego roku na jednego podopiecznego przypadało 88,2 rubla. Liczba ta mogła ulegać zmianie, a zależała ona od ilości przebywających w przytułku dzieci⁶.

Towarzystwo mogło pozwolić sobie na finansowanie działalności tej instytucji dzięki ofiarności społeczeństwa, a w późniejszym czasie znaczne kwoty przekazywało ono samo z kapitału zdeponowanego w banku. W dniu 27 maja 1873 r. w miejskim ogrodzie zorganizowano na jego rzecz loterię – alegrię. Czas trwania lote-

⁵ „Petrokowskoje Gubernialnyje Wiedomosti”, nr 22, 2(14).06.1873, s. 137; Pod opieką Towarzystwa znajdowało się w 1868 r. dwoje dzieci.

⁶ Ibidem, nr 6, 9(21).02.1874, s. 41.

rii uświetniły występy dwóch chórów, między innymi pułkowego. Ze sprzedaży losów, biletów wstępu, bufetu i po odliczeniu opłat uzyskano dochód w wysokości 938,15 rubla⁷. Zysk 170,6 rubla przyniósł także zorganizowany spektakl. Reszta uzyskanych funduszy pochodziła z wpłat członków oraz, procentów od kapitału Towarzystwa przechowywanego w banku.

Kolejna loteria – alegria, piąta już z kolei (od 1869 r.) została zorganizowana w dniu 14 czerwca 1874 r. również w ogrodzie miejskim. Środki uzyskane z niej stanowiły główne źródło dochodowe przytułku św. Zofii, gdzie w tym czasie było już 10 chłopców i 8 dziewczynek. Zysk po odliczeniu opłat za iluminację i wojskową orkiestrę wyniósł 950,6 rubla. Sprzedażą biletów, bufetem i loteryjnymi kołami zajęły się członkinie towarzystwa, a miały co robić, gdyż na spacer w piękną pogodę wybrała się znaczna ilość osób⁸.

W dniu 22 marca 1878 r. odbyło się w hotelu Skibińskiego w sali Towarzystwa zebranie członków. W jego zarządzie zasiadali: I.S. Kachanow, M.I. Konoplińska, A.A. von Essen, A.I. Kachanowa, K.E. Ryszkow, F.F. Kostieniecki. Na początku 1877 r. w przytułku przebywało 27 dzieci (w tym 23 chłopców), w ciągu roku 2 chłopców zmarło, dziewczynka o nazwisku Naszczenko zaczęła się uczyć w Żeńskim Progimnazjum, chłopiec o nazwisku Gawensztajn przygotowywał się w gubernialnej topografii, a Kobucki dzięki pomocy przeora piotrkowskiej cerkwi, ojca Ryszkowa umieszczony został w Warszawskim Duchownym Seminarium. W konsekwencji na koniec 1877 r. zostało 17 chłopców i 4 dziewczynki. We wrześniu 1877 r. przytułek odwiedził arcybiskup warszawsko-chełmski Leontiej. Odpytywał on dzieci z prawa bożego, z modlitwy, nagradzał książkami za dobre odpowiedzi, rozdał mapy z zaznaczonymi miejscami religijnego kultu i przekazał datek pieniężny na rzecz przytułku. Odjechał zadowolony widokiem i zachowaniem dziatwy. Całą częścią gospodarczą zajmował się w tym okresie N.N. Galler, a nową opiekunką została S.N. Iwanowska, która właśnie ukończyła w Warszawie instytut (szlachetnych dziewcząt). W ciągu 1877 r. Towarzystwo przeznaczyło na działalność przytułku 1625 rubli. Dodatkowo wydano w tym roku na lekarstwa 28,74 rubla i na ogrodzenie wokół domu cerkiewnego, w którym znajdował się przytułek 88 rubli. Oddział piotrkowski uzyskał połowę z tacy zebranej w Nowy Rok i Święto Paschy, tj. 77,5 rubla oraz odsetki z dochodu znajdującego się w banku. Kapitał Towarzystwa wyniósł 20800 rubli w bankowych biletach i 1054,1 rubla. Należy to uznać za znaczne osiągnięcie, gdyż 5 lat wcześniej cały kapitał towarzystwa wynosił 2485 rubli i 66,5 kopiejki, co oznacza że w tym czasie wzrósł on ponad 900%⁹.

Na koniec 1879 r. Towarzystwo liczyło już 106 członków. Wpływy w wysokości 5528 rubla uzyskano z procentów od kapitału, darowizn i tacy oraz z loterii – 1751,34. Na działalność przytułku wydano 2026 rubli, w tym 30 na naukę zawodu dziewczynek. W początku roku w przytułku przebywało 22 dzieci, w tym 6 dziewczynek. Z tej liczby Maksimow został oddany do przyuczenia zawodu u majstra ślu-

⁷ Ibidem, nr 22, s. 137 ; *Pamiętnika...za 1889 god*, s. 18.

⁸ Ibidem, nr 25, 22.06(4.07).1874, s. 201-202.

⁹ Ibidem, nr 22, s. 137; nr 12, 25.03(6.04).1878, s. 118; „Tydzień”, nr 43, 17(29).09.1878, s. 2.

sarskiego, Martynow do szewca, a Czukin i Gawensztajn do rosyjskiego sklepu na naukę handlu, dziewczynka Waszczenko ukończyła naukę z bardzo dobrym wynikiem w miejscowym progimnazjum i została przyjęta do Warszawskiego Mariańskiego Przytułku, co dało jej możliwość ukończenia pełnego gimnazjalnego kursu. Na ich miejsce przyjęto chłopca. W dniu 1 stycznia 1880 r. było w przytułku 17 chłopców i 4 dziewczynki. Funkcję opiekuna nadal sprawował Nikołał Nikołajewicz von Galler, a leczył dzieci Anton Stanisławowicz Stryżkowski¹⁰.

W tym samym roku oprócz dofinansowania przytułku, rada Piotrkowskiego Oddziału Rosyjskiego Towarzystwa Dobroczynności z własnych środków postanowiła wyremontować szkołę nr 2 dla dzieci prawosławnych, na co przeznaczono 750 rubli¹¹.

W 1883 r. Rosyjskie Towarzystwo Dobroczynności w Królestwie Polskim liczyło 578 członków rzeczywistych i dobroczyńców, którzy działali w oddziałach: warszawskim, kieleckim, lubelskim oraz, piotrkowskim. Oddział piotrkowski liczył 82 członków¹². W skład zarządu w Piotrkowie wchodził: I.S. Kachanow, P.N. Warwarina, D.F. Kostienska, zakonnik S.Ł. Romański, N.N. von Galler i F.F. Kostienski. Kapitał oddziału wynosił wówczas w biletach bankowych 41000, a gospodarowało ono sumą 7000 rubli. Taki rezultat zawdzięczało Towarzystwo w znacznym stopniu swojemu przewodniczącemu, gubernatorowi Kachanowowi. Otworzony przy jego poparciu przytułek wyratował bezdomne sieroty z beznadziejnej sytuacji, a celem samym w sobie była opieka nad rosyjskimi dziećmi.

Rok 1883 był jednym z najlepszych dla dobroczynności. Kapitał przytułku wyniósł 5 tysięcy rubli. Instytucja otrzymała w tym roku darowizny od: głównego naczelnika kraju gen.-adiutanta Hurki (100 rubli), Giercora von-Uest-kniazia Hugo Gogientoe (100 rubli), Gieorgija Gustawowicza von Kramsta, I.K. Poznańskiego, Gierbsta (po 100 rubli), D. Gejnricha (150 rubli) i innych. Oprócz tego dyrektor kampanii francusko-włoskiej w Dąbrowie, G. Iszan przekazał dla przytułku 2 wagony węgla, które kolej bezpłatnie dostarczyła. Na działalność wydano w tym roku 2200 rubli. Na naukę zostali posłani 2 chłopcy: Bielajew do kafelmistrza, a Zukow do zakładu mydlarskiego. W Aleksandryjskiej Szkole uczyło się 5 podopiecznych, a 20 w szkole elementarnej. Na początku 1883 r. w przytułku było 20 chłopców i 7 dziewczynek, a pod koniec o dwóch przedstawicieli płci męskiej mniej. Oprócz tych dzieci, którymi zajęło się towarzystwo jest jeszcze wiele innych półsierot, które utraciwszy ojców umierały w pracy nad siły, dlatego władze myślały o zwiększeniu przytułku. Aby dać dzieciom większe szanse na przyszłość, prowadzono rozmowy z fabrykantami o możliwości przyuczenia u nich chłopców do zawodu. Władze przytułku latem zapewniały swoim podopiecznym wyjazd na daczę, znajdującą się 4 wiorsty od Piotrkowa.

Piotrkowski Oddział Rosyjskiego Towarzystwa Dobroczynności uzyskał w tym roku także pieniądze z loterii – 2088 rubli. Na jej organizowanie uzyskał od władz

¹⁰ „Petrokowskoje..”, nr 11, 15(27).03.1880, s. 7-8.

¹¹ APŁ, Piotrkowskie Żeńskie Gimnazjum, sygn. 172.

¹² „Petrokowskoje..”, nr 26, 30.06(12.07).1884, s. 6; *Pamiętna ...za 1885 god*, s. 169.

zgodę na następne 6 lat, tj. do 1889 r.¹³ Dzięki temu w następnym roku również odbyła się loteria, z której uzyskano 1452 ruble, co stanowiło 1/4 całych dochodów (6007 rubli) Towarzystwa z 1884 r., z czego na działalność przytułku wydano 2400. W tym roku zmienił się także skład zarządu. Nową przewodniczącą oddziału piotrkowskiego została żona gubernatora M.I. Zinowiewa. Szkołę miejską ukończyło wówczas 2 chłopców: Szmidt i Bykow. Pierwszy z nich oddany został do Chełmskiego Nauczycielskiego Seminarium, a drugi do Wilna, gdzie, dzięki pomocy byłego naczelnika guberni piotrkowskiej, Kachanowa, został przyjęty do Nauczycielskiego Seminarium. Przytułek został w tym czasie dwa razy odwiedzony przez arcybiskupa Leontieja, który odpytywał dzieci i nagradzał za dobre odpowiedzi książkami oraz przekazał ofiarę na jego rzecz. W listopadzie gościł w nim tajny urzędnik Apuchitin, który za poprawne odpowiedzi również nagradzał podopiecznych. W dniu 1.01.1884 r. w przytułku było 25 dzieci, w tym 7 dziewczynek, a rok później było ich 26 z czego większość nadal stanowili chłopcy – 18. Sześciu z nich uczęszczało do Aleksandryjskiej 2-klasowej Szkoły Miejskiej z 4-letnim kursem, pozostałe zaś uczyły się w elementarnej szkole pod nadzorem A.N. Ducińskiej i pod opieką duchową diakona K.I. Jarmołowicza. Oprócz pieniędzy uzyskanych od Towarzystwa otrzymał przytułek prawie cały materiał na odzież i opał, który kolej przewiozła ze zniżką 50%¹⁴.

W następnych latach również organizowane były loterie, które dostarczały znaczną ilość funduszy potrzebnych na działalność ochronki św. Zofii. I tak w maju 1885 r. udało się zebrać 1846,96 rubla, rok później 1869,25, a w 1887 r. 1492, 5 rubla¹⁵. Oprócz tych sum na konto Towarzystwa piotrkowskiego wpływały pieniądze podarowane przez fabrykantów z Łodzi, Tomaszowa, Zgierza, Pabianic, osady Sosnowiec i innych miejscowości.

W 1885 r. instytucja dobroczynna zorganizowała okolicznościowe spotkanie z okazji Dnia Paschy, na które przychodzący przy wejściu zobowiązani byli uiścić opłatę w wysokości 25 kopiejek. Zebrane pieniądze, tj. 20,25 rubla przeznaczone były na rzecz biednych miasta Piotrkowa. Zysk przekazano do wykorzystania miejscowej taniej kuchni¹⁶.

W 1887 r. Piotrkowski Oddział Rosyjskiego Towarzystwa Dobroczynności zakupił dla przytułku osobny dom, do którego przeniósł się on jeszcze w tym roku, opuszczając dotychczas zajmowany cerkiewny¹⁷.

W latach 1887-1890 urząd piotrkowskiego gubernatora sprawował W. Komarow, który równocześnie był członkiem zarządu piotrkowskiego Towarzystwa wraz z wice-gubernatorem I. Podgorodnikowem, prezydentem miasta Timiriewem, ojcem Romańskim, M. Rogalą-Lewicką oraz pełniącą funkcję

¹³ Ibidem, nr 11, 17(29).03.1884, s. 5-6.

¹⁴ Ibidem, nr 8, 23.02.1885, s. 5-6.

¹⁵ Ibidem, nr 22, 1.06.1885, s. 8; nr 22, 31.05.1886, s. 6; nr 39, 26.09.1887, s. 6-7.

¹⁶ Ibidem, nr 13, 30.03.1885, s. 6.

¹⁷ *Pamiętna...za 1889 god*, s. 20; *Pamiętna ...za 1887*, s. 57.

przewodniczącej żoną gubernatora Katarzyną Komarową¹⁸.

W późniejszych latach również organizowane były loterie na rzecz ochrony św. Zofii, przy czym zauważalne jest znaczne zmniejszenie wpływów z tego źródła, w 1888 r. – 926 rubli, rok później 1330,25 rubla. Nie zmniejszyły się natomiast darowizny przekazywane przez fabrykantów z Łodzi, Tomaszowa, Sosnowca i innych, i innych miejscowości wyniosły kolejno w 1888 r. 2007,73 rubla, a w następnym roku ponad 2077 rubli. Dało to łączny zysk tylko z tych 2 lat przytułku 6341 rubli¹⁹.

W 1898 r. na konto przytułku św. Zofii przekazane były pieniądze uzyskane z loterii oraz darowizny od osób prywatnych z różnych części guberni. Nie były one duże, np. z Częstochowy wynoszą 1, 5, 19 rubli; z Łodzi od 1 do 100 rubli; z Dąbrowy 60; z Radomska 3–10 rubli. W grudniu 1896 r. zarząd Piotrkowskiego Oddziału Rosyjskiego Towarzystwa Dobroczynności zaproponował utworzenie w stolicy guberni taniej stołówki dla urzędników wszystkich wydziałów. Proponowano obiad składający się z trzech dań: zupy, gotowanego mięsa i pieczonego. Na każdego miało przypadać po 1 funcie mięsa. Miesięczna opłata za obiady miałyby wynosić 6 rubli. Oprócz nich można by uzyskać śniadania i kolacje, a herbata kosztowałaby 3 kopiejki. Obok tego przeznaczenia stołówka serwująca zdrową żywność za niską cenę miała służyć jeszcze za czytelną „ludu urzędniczego”, dla którego miałyby zaprenumerować gazety i czasopisma, a w przyszłości w miarę możliwości również książki. Osoby chętne miały zgłaszać się do siedziby Towarzystwa do 8 grudnia. Inicjatywa ta najprawdopodobniej upadła, gdyż odpowiedź nadesłana przez prezydenta miasta Piotrkowa obwieszczała, że nie ma chętnych na tę propozycję w magistracie i brak wzmianek o istnieniu tego typu taniej kuchni²⁰.

W zorganizowanej w 1896 r. loterii na rzecz Towarzystwa czynny udział w sprzedaży biletów w czterech namiotach wzięły małżonki: gubernatora, wicegubernatora, dyrektora Gimnazjum Męskiego i prezesa sądu okręgowego²¹.

W 1900 r. Piotrkowski Oddział Rosyjskiego Towarzystwa Dobroczynności uzyskał kawałek miejskiej ziemi przy ulicy Moskiewskiej o powierzchni 891,5 pręta² w celu zbudowania w tym miejscu dziecięcego przytułku. Wartość placu została oszacowana na 2674,5 rubla. Budynek miał zostać wybudowany na ziemi, która w razie zaprzestania działalności Towarzystwa lub ochrony miała zostać przekazana miastu²².

W 1903 r. opiekę nad przytułkiem roztaczali A.P. Miller i Ł.K. Utgof. Na początku tego roku doliczono się 39 podopiecznych, w tym 17 dziewczynek. W ciągu roku ubyto 3 chłopców, a przyjęto 4 dzieci, przez co doprowadzono do zrównania

¹⁸ „Petrokowskoje...”, nr 39, 26.09.1887, s. 6.

¹⁹ Ibidem, nr 22, 3.06.1888, s. 6; nr 23, 11.06.1889, s. 6-7.

²⁰ Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim, Akta Miasta Piotrkowa, wyd. I, sygn. 1012, s. 186-188.

²¹ „Tydzień”, nr 42, 6(18).10.1896, s. 1.

²² APL, Rząd Gubernialny Piotrkowski, wyd. I Administracyjny, sygn. 2748, s. 4, 9 i 13; APL, Piotrkowski Oddział Rosyjskiego Towarzystwa Dobroczynności w Królestwie Polskim, sygn. 4, k. 32.

ilości przedstawicieli obu płci. Jedna z osób uczęszczała do Piotrkowskiego Męskiego Gimnazjum, 5 do Aleksandryjskiej 3-klasowej Szkoły Miejskiej i jeden dostał się do Chełmskiego Duchownego Seminarium, a pozostałe w wieku szkolnym uczęszczały do cerkiewno-parafialnej szkoły. Dzień dla podopiecznych zaczynał się i kończył wspólną modlitwą. Dzieci obdarzone głosem i słuchem należały do cerkiewnego chóru, a w czasie świąt i w niedzielę służyły do mszy. Dziewczynki pod kierownictwem wychowawczyni A. P. Rogozinoy uczyły się domowych i rękodzielniczych prac np. wiązaniem pończoch i koronek. Starsi zajmowali się szyciem, naprawą bielizny dla wszystkich w schronisku, pomagali kucharce w przygotowaniu jedzenia. Na działalność przytułku wydano w 1903 r. 4355 rubli i 42,5 kopiejki. Z tej sumy najwięcej przeznaczono na opłatę samej służby, tj. wychowawcy, wychowawczyni i jej pomocnicy, kucharki, praczki, stróża i piastuna, w sumie ponad 760 rubli.

Towarzystwo uzyskało w tym roku przychód w wysokości 6281,79 rubla, natomiast wydatki były większe i osiągnęły sumę ponad 8331 rubla. Pieniądze zostały przeznaczone między innymi na comiesięczne i jednorazowe zapomogi dla ludności wyznania prawosławnego, na działalności szkoły cerkiewno-parafialnej, na remont budynku ochronki św. Zofii. Godne uwagi jest przekazanie na konto piotrkowskiego oddziału funduszy przez 38 Tobolski Pułk Piechoty, oraz przez głównego naczelnika kraju. Brak jest natomiast w sprawozdaniu rocznym wpływów z loterii, co sugeruje, że nie odbywała się. Brakujące pieniądze były wyciągane z kapitału znajdującego się w banku, który na początku następnego roku wyniósł 35286 rubli. Podobna sytuacja wydarzyła się w 1904 r., kiedy to wydatki ponownie przewyższyły wpływy, tym samym o ponad 2100 rubli. Deficyt ten ponownie uzupełniono wyciągiem z kapitału²³.

W dniu 1 stycznia 1905 r. w przytułku znajdowało się 16 chłopców i 14 dziewczynek, a na koniec roku liczba chłopców spadła do 13-tu. Ci, którzy opuścili ochronkę znaleźli pracę w Okręgowym Sądzie i w kancelarii monopolowego składu w Piotrkowie jako pisarze oraz w topografii Rządu Gubernialnego Piotrkowskiego. W tym też roku towarzystwo wydało 18 comiesięcznych i 9 jednorazowych zapomóg. Dnia 1 stycznia 1906 r. Piotrkowski Oddział Rosyjskiego Towarzystwa Dobroczynności liczył 104 członków (na początku zeszłego roku było ich 126). Wyjechało między innymi małżeństwo Utgof zaangażowane w działalność ochronki. Zmienił się przez to jej opiekun, a nowym został G.A. Sobiczewski. W roku 1905 rozpoczęto budowę jednopiętrowego domu przy ulicy Moskiewskiej, która miała zostać zakończona 1.07.1906 r. Plan budowy przygotował F. K. Nowicki i pod jego kierunkiem prowadzono prace, które dodatkowo były nadzorowane przez komisję budowlaną w składzie: Ć.O. Walinski, G.G. Ditel, J.J. Kunicer, I.A. Rejngard, E.I. Skabałonowicz, G.A. Sobiczewski, Ł.K. Utgof, E.B. Szen, N.N. Szustow.

²³ *Otciet o Diejatielnosti Petrokowskiego Otdiela Russkawo Błogotworitelnowo Obszczestwa w Carstwie Polskom, za 1903 god, Petrokow 1904, s. 4-7; Otciet...za 1904 god, Petrokow 1906, s. 5-7.*

Wydatki na działalność przytułku św. Zofii

Miesiąć	Placę	Stonina	Mięso	Chleb	Mleko	Mąka	Towary kolonialne	Mydło	Rzeczy do pisania	Rzeczy do szycia	Odzież	Obuwie	Apteka	Różne	Remont	Ogółem
I	57,68	2,52	44,85	56,42	25	24,52	23,80	20,80	6,55	5,65	4,58	-	-	25,60	-	297,75
II	57,68	-	33,67	52,36	17	24,97	32,50	15,70	7,75	6,95	15	6,10	7,34	23,55	-	301,16
III	91,66	-	26,78	64,67	13	26	41	17,72	4,55	5,55	21,82	-	3,44	40,84	-	387,51**
IV	57,68	1,20	53,43	53,30	22	10,76	34,80	13,48	5,08	9,36	-	-	-	42,16	5,50	308,87
V	57,68	3,60	71,21	57,82	26	19,48	34,20	13,06	5,98	3,61	21,84	12,60	4,45	35,01	9,54	346,46
VI	57,68	2,80	64,35	56,17	25	15,85	27,60	14,50	-	4,67	7	19,54	-	25,59	14,84	335,61
VII	57,66	4	46,28	59,37	26	34,10	24,30	4,10	-	3,42	15,25	5,70	4,17	42,30	-	327,04
VIII	57,66	2,80	45,11	54,19	21	18,47	35,60	12,15	30,88	2,73	-	5,60	12,1	62,57	12	393,40*
IX	57,66	3	47,84	54,48	28	19,55	29,80	17,55	15,67	5	20	10,28	2,15	41,93	-	427,80*
X	57,66	-	54,08	56,20	26	17,82	30,80	20,02	18,32	6,83	13,4	14,98	2,79	71,78	-	435,28**
XI	57,66	6,24	40,83	54,70	19	32,69	34,10	20,45	18,48	7,50	33,81	34,10	4,30	36,11	-	399,60
XII	91,66	6,25	65,96	56,02	25	14,02	37,80	21,30	2,89	5,28	-	-	4,39	44,34	-	395,53
Ogół	760,2	32,47	564,39	675,52	277	258,23	384,87	190,38	116,15	66,1	152,7	168,82	45,13	491,78	41,88	4355,42

* Do ogólnej sumy wliczony jest zakup: opatu 20 rubli w sierpniu i 75,52 rubla we wrześniu.

**Do ogólnej sumy wliczone są wydatki w dni świąteczne, mianowicie: w marcu 30, w październiku 44,45, a w grudniu 20 rubli.

Opr. na podstawie *Otciet o Diejatelnosti Petrokowskiego Otdiela Russkawo Błogoworitielnowo Obsiestwa w Carswie Polskom za 1903 god, Petrokow 1904*

Planowano wówczas przeznaczenie piętra na wynajem, a parteru na przytułek dla dzieci. Z czasem projekt uległ zmianie, co było spowodowane nie najlepszą sytuacją finansową Towarzystwa. Ostatecznie cały dom został oddany w dzierżawę Piotrkowskiemu Oddziałowi Włociańskiego Banku za coroczną opłatę 3000 rubli. Dzieci musiały się zadowolić remontem starego budynku. Latem 1905 r. odpoczywały one na dacy w miejscowości Przygłów, oddalonej o 8 wiorst od Piotrkowa²⁴.

W dniu 1 stycznia 1908 r. w przytułku św. Zofii było 34 podopiecznych, w tym 13 dziewczynek. W końcu grudnia było ich także 34, w tym 19 chłopców. Pieczę nad ochroną sprawowała N.A. Essen i N.A. Lebedincew. Na działalność tej instytucji Towarzystwo wydało 3755,15 rubla, co stanowiło ponad połowę wydatków rocznych (6861,56 rubla). Część wydatków została przeznaczona na comiesięczne i jednorazowe zapomogi dla potrzebujących wyznania prawosławnego. W tym roku dochód minimalnie przewyższył wydatki, a było to możliwe dzięki wpływom z dzierżawy (3226 na 6958 rubli) i dotacji z Ministerstwa Cesarskiego Dworu. Przewodniczącym zarządu został w tym roku A.O. Essen, a członkami jego byli: M.M. Kaczujewa, A.A. Radecka, T.I. Fortwengler, N.A. Essen, N.E. Bogdanow, G.G. Ditel, N.A. Lebedincew, K.K. Radecki, F.E. Fortwengler, A.J. Hudzinski, A.A. Szimkiewicz. Piotrkowski Oddział Rosyjskiego Towarzystwa Dobroczynności liczył w dniu 1.01.1908 r. 112 członków, a rok później 106, w tym 5 honorowych (między innymi: senator, tajny urzędnik K.K. Miller, pomocnik warszawskiego generała-gubernatora, gen.-mjr L.K. Utgof i jego żona), 2 darczyńców (J.J. Giejncel i L.L. Majer) oraz 99 rzeczywistych członków²⁵.

W dniu 1 stycznia 1910 r. w ochronce przebywało 34 dzieci, w tym 13 dziewczynek, a na koniec grudnia było ich już 41, z czego liczba chłopców wynosiła 26 – ciu. Opiekowała się nimi O.M. Jaczewska i nadal N. Lebedincew. Na funkcjonowanie ochronki przeznaczono w tym czasie 4027,43 rubla, co stanowiło ponad połowę wydatków piotrkowskiego Towarzystwa (7421,89 rubla). W tym roku dochód był o ponad 1000 rubli większy od wydatków, co mogło oznaczać początki pewnej stabilizacji. Na konto Towarzystwa wpłynęły między innymi pieniądze z darowizn, dzierżawy domu, z biletów z przedstawienia teatralnego i od Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Funkcję przewodniczącego Oddziału Rosyjskiego Towarzystwa Dobroczynności sprawował M.E. Jaczewski, a członkami zarządu byli: T.I. Fortwengler, A.A. Radecka, N.N. Łanszin, N.A. Nasakin, G.I. Nikołajew, K.K. Radecki, F.E. Fortwengler, A.J. Hudzinski i zakonnik N.A. Szingariew.

Dnia 1 stycznia 1910 r. do Towarzystwa było zapisanych 94 członków, w tym 3 honorowych, 2 darczyńców i 89 rzeczywistych²⁶. Dwa lata później liczyło ono już tylko 63 członków, w tym tylko jednego darczyńcę. Stanowisko przewodniczącego

²⁴ *Otciet...za 1905 god*, Petrokow 1906, s. 3-12.

²⁵ *Otciet...za 1908 god*, Petrokow 1909, s. 3-7.

²⁶ *Otciet...za 1910 god*, Petrokow 1912, s. 3-6. Zob. dane w *Otciet o diejstwiach gubernskowa i ujezdnych sowietow obściestwienowo prizrienija po uprawlenija błogotwieritielnymi zawiedienniami w piotrkowskoj guberni i sostajniisich zawiedieniej za 1911 god*, Petrokow 1913, s. 21.

nadal sprawował gubernator Jaczewski, a nowymi członkami w zarządzie byli: Ł. W. Łanszin, zakonnik A.F. Kwaczewski, N.D. Pożarski. Towarzystwo pozyskało w tym roku fundusze na swoją działalność z różnych darowizn, od Ministerstwa Cezarskiego Dworu, z dzierżawy budynku, z biletów na przedstawienia teatralne i spektakl. Większość pozyskanych pieniędzy, tj. 8997,94 rubla została przeznaczona na potrzeby ochronki (4605,12 rubla), na jednorazowe i comiesięczne zapomogi dla 29 biednych osób wyznania prawosławnego oraz jak co roku na działalność cerkiewno-parafialnej szkoły. W dniu 1.01.1912 r. w przytułku św. Zofii przebywało 26 chłopców i 16 dziewczynek, a na koniec roku liczba ta uległa zmniejszeniu o jednego chłopca. Pieczę nad nimi nadal piastowała żona gubernatora pani Jaczewska, a pomagał jej w tym P.F. Marozowicz. W tym roku członkowie Towarzystwa stwierdzili, że dom, w którym znajduje się przytułek nie spełnia wymogów i dlatego postanowiono o rozpoczęciu zbiórki pieniędzy na ten cel. Dowodem na to miała być zakupiona obligacja ze środków Towarzystwa na sumę 835 rubli²⁷. Sumy jakimi dysponowało Towarzystwo w ostatnich latach swego działania w Piotrkowie były podobne do tych z lat 80-tych. Tak niski wpływy mogły być spowodowane zauważalną w tym okresie większą konkurencją na polu dobroczynności, gdyż istniały wówczas różnego rodzaju instytucje pomagające określonej grupie społecznej, wśród których były także osoby wyznania prawosławnego. Z drugiej strony nastąpił spadek stopy życiowej i nie każdego było stać na sponsorowanie instytucji, co prawda działającej na rzecz dzieci, ale związanej z zaborcą.

Piotrkowski Oddział Rosyjskiego Towarzystwa Dobroczynności w Królestwie Polskim był jedną z nielicznych organizacji rosyjskich w mieście, a jedyną która działała z takim rozmachem wśród ludności prawosławnej. Organizacja ta wypełniała w pełni swoje założenia statutowe dzięki znacznym funduszom, a także dzięki temu, że znajdowała się pod specjalną opieką gubernatorów piotrkowskich. Towarzystwo to istniało także w okresie I wojny światowej, ale jego działalność miała ograniczony zasięg, czego przejawem może być przejęcie przez Towarzystwo Dobroczynności dla Chrześcijan ochronki św. Zofii.

Rosyjskie Towarzystwo Dobroczynności w Królestwie Polskim zostało zlikwidowane po wojnie, ale nadal w zmienionej formie istniał ośrodek pomagający ludności rosyjskiej.

Niniejszy artykuł dotyczy działalności Piotrkowskiego Oddziału Rosyjskiego Towarzystwa w Królestwie Polskim w latach 1868-1914. Placówka ta została powołana 1868 r., tj. w rok po utworzeniu guberni piotrkowskiej, kiedy to do Piotrkowa przybyła znaczna ilość ludności rosyjskiej. Celem Towarzystwa było niesienie pomocy potrzebującym wyznania prawosławnego. Piotrkowski oddział utworzył w mieście ochronkę dla dzieci pod wezwaniem św. Zofii, dofinansowywał działalność szkoły przycerkiewnej, szkoły nr 2 dla dzieci prawosławnych, oraz przekazywał zapomogi dla osób wyznania prawosławnego poszkodowanych przez los. W artykule zostały zamieszczone sprawozdania z przeprowadzanych na rzecz Towarzystwa lo-

²⁷ *Otciet o Diejatielnosti...za 1912 god*, Petrokow 1913, s. 3-7.

terii-alegrii, które stanowiły znaczny przychód w jego budżecie, a były w całości przekazywane na funkcjonowanie przytułku dziecięcego. Dodatkowo zwrócono uwagę na źródła pozyskiwania przez Towarzystwo środków na działalność, na problem liczebności, składy jego zarządu i dane osób pracujących w ochronce św. Zofii. Prześlędzono również liczbę dzieci, oraz jak wyglądał ich dzień powszedni w przytułku i jaki los spotkał niektóre z nich po jego opuszczeniu.